

LIBERTATEA UMANĂ ÎNTRE ABSOLUT ȘI RELATIV

Ps. drd. Marius MITRACHE

Facultatea de Teologie Romano-Catolică, Universitatea București

mariusmitrache@adventist.ro

Abstract: Human Freedom between Absolute and Relative

Freedom was always the goal of humanity since its dawn. In theological and philosophical thought the concept of freedom was long debated. It is difficult to bring out a certain definition of freedom. What is freedom? Is there an absolute freedom? If so, how must one define it? It consists in a moment or a permanent state? How can be conciled the two aspects: freedom vs. determinism or freedom and determinism? When one attempts to defines freedom, what is the guiding standard: divinity, society or the individual? Who/what defines freedom? What are the criteria that defines freedom? Who/what has primacy: divinity, society or the individual? What is the authoritative source that provides a balanced view of human freedom?

Keywords: knowledge, truth, freedom, Holy Scripture

Cunoaștere, adevăr și libertate

Poate că cel mai controversat pasaj biblic ce tratează problema libertății este cel din Evanghelia după Ioan 8:32 „*Veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi.*” Avem de-a face cu trei idei care nu pot fi neglijate: *cunoaștere, adevăr și libertate*. Alăturarea lor este semnificativă, între cele trei existând o strânsă legătură.

Cunoașterea

Cunoașterea a fost asociată de-a lungul istoriei gândirii cu dezvoltarea, emanciparea, descoperirea științifică, aspecte ce au determinat schimbări majore în viața politică, religioasă, economică, socială. *Cunoașterea* a fost

multă vreme considerată mijlocul de eliberare din lumea materială.¹ Însă cunoașterea ca proces trebuie să aibă un obiect al studiului. Dacă ne reținem la cunoașterea teologică, putem afirma că numai cunoașterea adevărului poate oferi libertate. Procesul cunoașterii, din perspectiva biblică nu are ca obiect propria persoană, deoarece ar conduce spre un subiectivism extrem, ci aceasta se îndreaptă către cea exterior persoanei umane.

Adevărul

Adevărul este unul dintre cele mai discutate concepte. Nu puține au fost încercările în istoria gândirii de a defini adevărul. Aici situația este destul de complexă, deoarece există mai multe tipuri de adevăr: adevăr teologic, adevăr filosofic, adevăr științific etc. Definirea acestora depinde exclusiv de sursele de autoritate corespunzătoare fiecărui domeniu. Problemele apar atunci când există zone de intersecție. Cine este arbitrul? Dacă ne rezumăm la contextul în care Iisus face această afirmație, este evident că în discuție este adevărul teologic. Însă, cine stabilește adevărul teologic? Religiiile monoteiste (iudaism, creștinism și islam) privesc la Dumnezeu ca autoritatea finală pentru stabilirea adevărului. Pentru celelalte religii autoritatea finală este reprezentată de zeitățile acestora. Situația se complică și mai mult, când vorbim de sursele de revelație. În contextul religiilor monoteiste există surse de revelație autoritative diferite: iudaism – Tora (Vechiul Testament), creștinism – Sfânta Scriptură (Vechiul și Noul Testament) și islam – Coranul. Iar în creștinism există diferite confesiuni care promovează mai multe surse de revelație: Scriptura, tradiția, rațiunea, experiența. Fiecare dintre cele trei religii monoteiste stabilește adevărul divin în conformitate cu aceste trei surse. Care este cea mai credibilă și autoritativă sursă de revelație?

Pentru gândirea postmodernă, conceptul de adevăr este ambiguu. În locul "Adevărului", persoana sau gruparea postmodernistă preferă "mai multe adevăruri" sau "adevărul meu". Postmoderniștii consideră ca nimeni nu are o concepție clară despre adevăr, fiecare deținând o parte din întreg. În acest fel, procesul de găsire a adevărului implică împărtășirea experiențelor personale în cadrul comunității, ceea ce înseamnă emoție, creativitate,

¹ Platon susținea eliberarea din închisoarea trupului, prin urmare, din lumea sensibilă și accederea la lumea suprasensibilă, cea a ideilor. Această eliberare se poate realiza prin cunoaștere. Mai târziu, gnosticismul preia această idee și o dezvoltă, astfel încât elementul cunoașterii capătă dimensiune soteriologică.

intuiție. Deplasarea dinspre rațional către senzorial, emoțional creează premiza unui nou fundament pentru construirea credinței creștine.

Există o tendință puternică spre zona fideismului.² Un reprezentant al acestui curent de gândire a fost Sören Kierkegaard. El a fost preocupat de adevărul din *persoane*, mai degrabă decât cel din *propoziții*. Asemenea lui Socrate, care încerca să demonstreze că adevărul este în fiecare dintre noi, pentru Kierkegaard adevărul nu se găsește în lumea obiectivă a rațiunii universale, ci în alegerile individuale. Pentru el credința nu este acceptarea unor afirmații obiective, ci supunerea față de o persoană, față de Dumnezeu. Exemplul lui Avraam este pentru Kierkegaard un argument important. În concepția sa, credința lui Avraam transcende dimensiunea etică, de vreme ce porunca lui Dumnezeu ca acesta să-și aducă fiul ca jertfă venea în conflict cu porunca "Să nu ucizi". În acest conflict are loc o suspendare etică, credința lui Avraam mergând dincolo de rațiunea sa. Concluzia lui Kierkegaard este că *individualul este mai presus de universal*.³

Această concluzie presupune, totuși, un risc: acela de a considera experiența avraamică un criteriu universal pentru credință, de a supraevalua experiența personală și a subordona experiența colectivă (comunitatea credincioșilor – Biserica). Mai mult decât atât, încercarea lui de a evita subiectivismul unui raționalism autonom creează premiza alunecării într-un subiectivism existențial care nu poate fi evaluat printr-un instrument obiectiv exterior individului. Se poate afirma că fideismul este un precursor al postmodernismului, în care relativismul etic, moral nu poate fi evaluat prin prisma unui reper universal. În gândirea postmodernă, profetul este irelevant, de vreme ce fiecare deține o parte din adevăr sau fiecare individ poate avea autoritatea unui profet (doar în dreptul său). Chiar și Sfânta Scriptură este limitată la anumite contexte și modele culturale, mare parte a ei devenind irelevantă pentru acest model de gândire.

Libertatea

Libertatea este cel mai puternic deziderat. Dar, cât de liberi suntem? Cum definim libertatea? În gândirea teologică și filosofică au fost promovate diferite perspective asupra libertății umane. **Perspectiva compatibilității**

2 Fides – credință. Fideismul a fost un curent filozofico-religios care afirma că, în epistemologia religioasă, adevărul nu poate fi cunoscut printr-un proces rațional, ci numai prin credință.

3 Sören Kierkegaard, *Frică și cutremur*, Humanitas, București, 2002, p. 118.

asupra libertății umane este foarte populară printre cei care susțin providența meticuloasă, deoarece aceasta explică modul în care Dumnezeu poate controla fiecare situație și totuși să responsabilizeze fiecare ființă umană pentru acțiunile ei. Perspectiva compatibilității susține că libertatea și determinismul sunt compatibile. Conform acestui punct de vedere, o persoană este liberă de a realiza o acțiune, dacă alege să facă acest lucru. Adică, o persoană este liberă atâta vreme cât dorește să facă lucrul respectiv. Totuși, dorințele sale sunt determinate de genetică, educație, natura păcătoasă, persoana nefiind, astfel, liberă să își schimbe dorințele. În schema acesta, persoana este liberă numai când acționează în conformitate cu dorințele sale, chiar dacă aceste dorințe sunt determinate.

Perspectiva libertariană sau a incompatibilității susține că un agent este liber cu privire la o acțiune dată la un timp dat, dacă la acea dată agentul are puterea de a realiza acțiunea sau de a se abține. În sensul acesta, o persoană nu trebuie să acționeze în conformitate cu cea mai puternică dorință a sa. Stă în abilitatea de autodeterminare a agentului de a-și schimba dorințele. Libertarienii nu ignoră factorii genetici sau de mediu care influențează deciziile, dar susțin că o persoană ar putea acționa și altfel.

Există ideea de libertate absolută? Ce înseamnă acesta? Este posibil să ai libertatea de a face orice, oricând și în orice circumstanțe? Ar putea coexista două persoane cu libertate absolută? Există anumite situații când cele două libertăți se intersectează și intră în conflict. De exemplu: am libertatea să ascult muzică oriunde (în fața blocului), oricând (noaptea) și oricât de tare? Dar și cel de lângă mine are libertatea de a avea liniște pe timpul nopții. Cine este arbitrul? Este necesar un arbitru? Dacă da, atunci mai putem vorbi de libertate absolută? Nicidecum. Putem afirma că libertatea absolută există doar în singurătate absolută. Dar, când implicăm o relație, cu Dumnezeu sau cu semenii, nu mai putem vorbi de o libertate absolută. Avem de-a face cu o libertate relativă, restrânsă de libertatea celorlalți.

Istoria omenirii ne demonstrează că încercarea indivizilor sau a popoarelor de a acționa după standardul libertății absolute a provocat numeroase conflicte, urmarea fiind milioane de victime omenești. Obstinația de a acționa în conformitate cu standardul libertății absolute reprezintă disprețul față de ființa umană la ce mai înalt grad, indiferent

dacă vorbim de libertatea politică, economică, religioasă, de conștiință, a cuvântului etc.

Dacă discutăm despre libertatea religioasă (liturgică și promovare), până unde poate o biserică sau un individ să-și manifeste opțiunea religioasă? Demersul de a mări numărul adepților este privit ca împlinire a trimeriei lui Hristos de către un grup religios, dar și ca prozelitism de către alt grup religios. Depinde de concepția fiecărui grup despre libertatea religioasă. Dar, cine este arbitrul? Care sunt criteriile după care stabilim arbitrul? Numărul închinătorilor, vechimea istorică, erudiția?

Conștiința între Scriptură și păcat

Datoria primară a credinciosului este indicată de Iisus în îndemnul ‚Rămâneți în Cuvântul Meu’. Acesta este semnul adevăratei ucenicii. Verbul μείνητε semnifică hotărârea de a trăi în conformitate cu învățătura lui Christos și menținerea acestei ascultări. Ajungem să cunoaștem adevărul nu doar prin afirmare intelectuală, ci prin angajare totală.⁴

Procesul acesta presupune cunoașterea progresivă a adevărului, înțelegerea treptată a revelației oferite de Dumnezeu. De vreme ce revelația lui Christos nu poate fi separată de activitatea răscumpărătoare, cunoașterea adevărului nu este numai intelectuală, ci și existențială. Prin urmare, aceasta este viața trăită sub guverarea salvifică a lui Dumnezeu.⁵ Există o relație tipologică între afirmația „adevărul vă va elibera” și exodul din Egipt. În Evanghelia după Luca, în discuția dintre Isus cu Moise și Ilie, “οἱ ὀφθέντες ἐν δόξῃ ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἦν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλὴμ”, apare termenul ἔξοδος, eufemism pentru moartea sa. Autorul evangheliei are în vedere un aspect foarte clar. Relația tipologică dintre eliberarea dijn Egipt și moartea lui Isus, marele exod universal. Așa cum primul exod a însemnat eliberarea din sclavia Egiptului, al doilea exod înseamnă adunarea tuturor credincioșilor din toate neamurile pentru libertatea din împărăția lui Dumnezeu.⁶

4 D. A. Carson, *The Gospel according to John* (Grand Rapids, MI: Inter-Varsity Press, 1991), p. 348.

5 Rudolf Karl Bultmann, *The Gospel of John: A Commentary* (Westminster: John Knox Pr, 1971), p. 434-435.

6 G. R. Beasley-Murray, *Word Biblical Commentary: John* Vol. 36 (Dallas: 2002), p. 133.

Cuvintele exprimă un principiu mare, care este aplicabil în mai multe direcții și care a fost enunțat de învățătorii evrei, păgâni și creștini. Era un paradox stoic ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ἐλεύθερος καὶ πᾶς ἄφρων δοῦλος (Cicero, *Parad.* 5). Acesta a fost repetat de Seneca, “unum studium vere liberale est quod liberum facit, hoc est sapientiae” (*Ep.* lxxxviii. 2). Libertatea pe care o aduce adevărul este eliberarea din sclavia păcatului.⁷ Adevărul nu doar eliberează de păcat, ci distruge păcatul.⁸ Cineva este liber, nu când face ceea ce dorește, ci când dorește și poate să facă ceea ce trebuie să facă.⁹

Dacă discutăm despre libertatea de conștiință, se observă, fără doar și poate, că există conflicte interpersonale pornind tocmai de la diferențele de concepție despre lume și viață? Când două conștiințe se intersectează și intră în conflict, care conștiință este norma? Pe ce criterii evaluăm conștiința unei persoane? Dacă acțiunile unei persoane realizate din conștiință produce rău unei alte persoane, pe ce criterii stabilim adevărul? Putem reafirma că libertatea absolută de conștiință este verosimilă în singurătate absolută. Dar, implicarea unei relații (cu Dumnezeu sau cu semenii), restrânge libertatea noastră de conștiință, atunci când aceasta dăunează celui de lângă noi. Problema libertății de conștiință în relație cu semenul presupune două riscuri: (1) producerea unui rău direct, rezultat din confruntarea a două paradigme, două concepții despre lume și (2) producerea unui rău indirect, prin efectele secundare ce se intersectează cu semenul meu. Cum poate fi conștiința individului normă, de vreme ce vorbim despre om căzut în păcat? Păcatul a alterat conștiința omului, prin urmare, aceasta nu mai poate fi normativă.

Dacă am ajuns la concluzia că într-o relație libertatea absolută nu este posibilă, atunci individul nu are autoritatea finală de a stabili cursul acțiunilor sale în raport cu ceilalți. Poate societatea să fie criteriu moral? Ce se întâmplă când întâlnim diferențe de moralitate? Persecuțiile religioase au ca substrat tocmai diferențele de acest gen. Având în vedere că sistemele teologice, filosofice sunt diverse, trebuie să existe un cod moral

7 J. H. Bernard, *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to St. John*, vol. 2, ed. A. H. McNeile (New York: C. Scribner' Sons, 1929) p. 305–306.

8 R. E. Brown, *The Gospel according to John (I-XII): Introduction, translation, and notes* (London: Yale University Press, 2008), p. 355.

9 W. Hendriksen, S. J. Kistemaker, *New Testament commentary: Exposition of the Gospel According to John*, Vol. 2, (Grand Rapids: Baker Book House, 1953-2001), p. 52.

comun tuturor sistemelor religioase, filosofice, politice etc., la care se pot raporta toate ființele umane ce vor să trăiască în cadrul unei comunități. Acest cod moral comun nu trebuie să aibă neapărat o conotație soteriologică, acest aspect fiind specific sistemelor religioase/filosofice. Ceea ce ne interesează în această problemă, este moralitatea socială, norma de conduită pentru fiecare individ, indiferent de apartenența etnică, religioasă, sex, statut social etc.

Sfânta Scriptură ne oferă câteva exemple în privința modului în care trebuie să abordăm problema conștiinței noastre și a semenului. În Matei 17:24-27 Isus rezolvă încurcătura provocată de Petru afirmând: „*Dar, ca să nu-i facem să păcătuiască ...*”. Din perspectiva conștiinței lui Isus, nu era nicio problemă, dacă nu ar fi plătit taxa de la Templu, deoarece El era Fiul lui Dumnezeu. Dar, în acest context Isus este grijuliu față de conștiința celorlalți și îi protejează asumându-și ceea ce nu era obligat să facă.

În 1 Corinteni 8 apostolul Pavel vorbește despre o problemă pe care o întâmpinau creștinii din diaspora, în cazul acesta Corint. Animalele aduse de închinătorii păgâni și consacrate zeilor erau vândute în piețele din cetate. Dar iudeii dezvoltaseră o rețea prin care comercializau carne din Israel, pentru a nu se contamina cu hrana de carne jertfită idolilor. Apostolul Pavel demonstrează, că din punct de vedere teologic nu este nicio problemă, dacă cineva consumă carne, deoarece „*un idol este tot una cu nimic*”. Dar Pavel abordează un aspect care schimbă perspectiva asupra libertății. El afirmă că „*nu toți au cunoștința aceasta*”, prin urmare, prioritatea creștinului matur nu va fi libertatea sa, ci conștiința celuiilalt. El își începe pledoaria pentru grija față de conștiința semenului afirmând „*cunoștința îngâmfă, pe când dragostea zidește*.” Criteriul de stabilire a conduitei este dragostea față de aproapele, nu conștiința personală. Apostolul Pavel afirmă, de asemenea, că libertatea creștinului nu ar trebui să fie o pricină de poticnire pentru cei slabi. Avertizarea apostolului este destul de serioasă, când afirmă „*Dacă păcătuiți astfel împotriva fraților și le răniți cugetul (conștiința) lor slab, păcătuiți împotriva lui Hristos*.”

Este destul de dificil a stabili până unde se întinde libertatea unei persoane și când începe libertatea altei persoane. Apostolul Pavel afirmă în Romani 14:7 „*În adevăr, niciunul dintre noi nu trăiește pentru sine și nu moare pentru sine*.” Descoperim în această afirmație că tot ce se înmâmplă în viața unui individ influențează viețile altor indivizi, fie în bine,

fie în rău. Cuvintele noastre, gesturile noastre, acțiunile noastre produc efecte. Chiar și moartea noastră produce efecte. Nu avem libertatea nici să ne curmăm viața, deoarece nimeni nu moare pentru sine. Trăim și murim pentru Dumnezeu.

Cine este autoritatea finală în stabilirea libertății de exprimare? Reluând afirmația lui Iisus Christos din Evanghelia după Ioan, El continuă afirmând în 8:36, „Deci, dacă Fiul vă face liberi, veți cu adevărat liberi.” Adevărul este mai mult decât un set de reguli teologice sau filosofice, la care trebuie să ne raportăm. Impactul unui set de reguli se va restrânge la dimensiunea socială. Dar libertatea adevărată nu este obținută doar prin moralitate. Libertatea de care vorbește Isus merge mai departe de moralitate, dar neinvalidând necesitatea acesteia. Adevărul care eliberează este Însuși Iisus Christos, Dumnezeu întrupat. El afirmă „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața.”

Bibliografie

- ✦ Beasley-Murray, G. R. *Word Biblical Commentary: John*, Vol. 36. Dallas, 2002.
- ✦ Bernard, J. H. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to St. John*, Vol. 2. New York: C. Scribner' Sons, 1929.
- ✦ Brown, R. E. *The Gospel according to John (I-XII): Introduction, translation, and notes*. London: Yale University Press, 2008.
- ✦ Bultmann, Rudolf Karl. *The Gospel of John: A Commentary*. Westminster: John Knox Pr, 1971.
- ✦ Carson, D. A. *The Gospel according to John*. Grand Rapids, MI: InterVarsity Press, 1991.
- ✦ Hendriksen, W., Kistemaker, S. J. *New Testament commentary: Exposition of the Gospel According to John*, Vol. 2. Grand Rapids: Baker Book House, 1953-2001.
- ✦ Kierkegaard, Sören. *Frică și cutremur*. Humanitas, București, 2002.